

Zavoljo tega želimo, da se tudi naš rod pridruži prizadevanju drugih izobraženih narodov, da z njimi sodeluje na znanstvenem polji in da se ogreje za ideje našega stoletja.

Slovenski sinovi so v tem obziru že veliko storili za čast in slavo — družih narodov. In čas je, da pričnemo tudi zase kaj delati, ter da na tak način svojemu rodu pridobimo notranjo vrednost! Naš preljubljeni jezik nam bode k temu lepo sredstvo, ker po našem prepričanju je že dosegel toliko razvitja, da z njim svojemu ljudstvu lahko tolmačimo tudi naj težavnejše probleme.

Z drugimi narodi preprirov konsekvantno ne bomo iskali, temuč prijazno jim hočemo roko podati, da z njimi napredujemo, in da na tak način z njimi po svoji moči za humaniteto sodelujemo.

Tega, kar od ptujih narodov prihaja, ne bomo zaničevali, češ, da ni slovensko, pa tudi vsega slovenskega ne bomo častili samo zarad tega, da je slovensko.

Vsako stvar preiskavali bomo iz znanstvenega stališča, jo po notranji vrednosti cenili in le isto v korist svojemu narodu porabili, kar bomo za dobro spoznali.

Naš namen je toraj z razgovori in razpravami o pravnoznanstvenih razmerah in potrebah slovenski narod na isto bojišče popeljati, kjer se bije mirni boj za pravo in pravico, toraj tudi za svobodo in omiko.

Tako hočemo koristiti pravnemu znanstvu in slovenskemu narodu do iste veljave pripomoči, katero po talentu svojih sinov in po večni pravici v obilni meri zasluži.

K temu pa je treba dela, velikega, neutrudljivega dela! Idealizma nam ne manjka! Preverjeni pa smo tudi, da nas bodo naši somišljeniki krepko podpirali in zavoljo tega nastopamo upa polni težavno delo. —

Dr. Alfonz Mosché.

O naših pravnih reformah.

I.

Eden najznamenitejih juristov pravi, da noveji čas nima sposobnosti za legislaturo. Skoraj enaki čut nas navdaja, ko imamo namen govoriti o tem, kar se je pri nas v novejem času vršilo na zakonodajskem polji. Vendar moramo tu ločiti strogo dva predmeta.

Namreč reformatorično delovanje, ki se opira na stareje kodifikacije in novo zakonodajstvo v ožjem pomenu, ki ima nalog nove stvarne razmere urediti po novih postavah. Naši predniki zapustili so nam brez števila neprecenljivih pravnih zakladov. Ali vsled večnega gibanja socialnih, kulturnih in verskih razmer postale so s časom premembe neizogibljivo potrebne. In to vedno gibanje stvarilo je z naravno močjo čisto nove, poprej neznane položaje, ki zahtevajo pravne formalizacije. Če premišljamo pravni razvoj v tem dvojnem obziru moramo popolnoma pritrditi precej neusmiljeni sodbi Savignytovi, da peša legislatorična moč. Kajti one temeljitosti, tehnosti, onega premišljenega in globokega poznanja človeških razmer in potreb, kateere nahajamo pri starih postavah, bi v obče zastonj iskali v novejih zakonih. In še bolj neugodno sodbo moramo izreči o onih poskušnjah, ki imajo namen prenarediti ali dopolniti že formalizirana pravna načela, ki nekako reformatorično sezajo v stare zakone nazaj. Ako napreduje ali se sploh spremeni družbinsko življenje, morajo postati tudi pravne potrebe drugačne.

Izvrševanje zakonovo je vedno bolj težavno v procesualnem in zakon sam vedno bolj pomankljiv v meritalnem obziru. V zakonu pokaže se vedno bolj občutljiva razpoka, in nalog postavodajalnih faktorjev je, popraviti in dovršiti ga tako, da vstreza razmeram. Posebno v teh slučajih kaže se očitvidno razloček mej nekdanjo in sedanjo legislaturo. Na mesta, kjer so bila nekdanj lapidarna, akoravno dan danes ne več rabljiva načela, stavijo se mnogokrat malenkostni pripomočki, ki morda vstrežajo za nekoliko trenutkov, ali komaj dobro uvedeni, niso za nobeno rabo več. Razpoka v zakonu pa nastane še veliko večja in bolj neizogibljiva, ko poprej.

Na drugi strani ne sme se prezirati, da postavodajstvo — kakor je bilo že rečeno — ima dan danes večkrat pred saboj čisto novo neizorano polje. Napredek prometa, družbinskega, znanstvenega in državnega življenja stvari nove prikazni, nove razmere. Te potrebujejo novega, pravno formaliziranega okvira in v tem zmislu glede posameznih postav ni odločilna zgodovinska sodba, ampak gledati je na to, ali obsega zakon popolnoma vse razmere iz katerih se je izrinil.

Dandanes je skoraj že moderno, očitati posebno malim, marljivim in krepkim državicam na balkanskem poluotoku neko pre-

veliko hlepenje po novatarenji, po inostranskih državnih oblikah in zavodih, akoravno ne vstrežajo domačim razmeram. Kolikokrat očitalo se je na primer kakemu srbskemu ali rumunskemu velikašu, da pošilja svoje sinove v Pariz ali London, kjer se izšolajo v najnovejem stilu, potem pa jih pokliče zopet domu. Taki srečni ljudje postanejo seveda kmalo vplivni državniki. Ker so se jim v pamet in serce vtisnile forme, po katerih se vlada in morda dobro in srečno vlada Francoska ali Anglija, skušajo na enak način urediti javno življenje v domačiji. Seveda nimajo pri tem delu večkrat posebne sreče in velikega uspeha, ker nimajo pred sabo razvitega naroda, marveč ljudstvo, ki se je še le začelo zbujati iz duševnega spanja. Na ta način nastanejo lepe postave na papirji, ki imajo zgodovinsko osodo, da, ali ostanejo vedno na papirji, ali zopet popolnoma izginejo, ali pa provzročijo hudo reakcijo proti razmeram, ki so se po njih sankcionirale. In kdor resno opazuje razvoj avstrijske legislature v ustavni dobi, bo priznal, da smo mi v marsikakem obziru zelo podobni tem „zanimivim“ državicam.

Mi ne omenjamo tega morda iz animozitete do novejšega zakonodajstva in priznamo odkritosrčno, da nas take prikazni nikakor ne iznenadijo, da se nam temveč zde popolnoma naravne in iz psihologičnega stališča skoro neizogibljive. Morda je ni stvari, ga ni pojma, ki bi močnejše uplival na duševno življenje človeštva, kakor je prostost. Kakor se zajezena reka, ko dobi zopet nekoliko duška, z nepremagljivo močjo razlije po planjavah in večkrat v trenutku poruši marsikako zapreko, ki je bila lastniku neobhodno potrebna naprava, isto tako hite svobodomiselnih ideje posebno takrat z neko natorno močjo na dan, ko so bile dalje časa na umetni način ali po sili omejene. Ali da preidemo od občnih refleksij na konkretno stališče opozorimo le na to, kako zažari še dandanes marsikateremu osivelemu starčku oko, če nam pripoveduje o dogodkih leta 1848. Vsem nam je še tudi v spominu, kako je na novo vskipelo duševno in društveno življenje v začetku poprejšnjega desetletja, ko se je vpeljal v Avstriji konstitucionalizem. Akoravno smo se nekoliko ločili od svoje tvarine, potrebno se nam je vendar zdelo, vplesti tu nekoliko splošnih opazk, da označimo vsaj v poveršnih potezih stališče, iz katerega smo namenjeni obravnavati svoj predmet. Naj nihče ne pričakuje na tem mestu sistematične in vsestranske temeljite rešitve skoro neizmerne

tvarine, ki jo imamo pred očmi. To bi presežalo naše moči in ni niti naš namen. V mislih imamo le, spraviti posamezna pravna vprašanja v razgovor, govorili bomo kurzorično o posameznih strokah, kakor nam ravno pridejo na vrsto, in samo pri predmetih, ki se nam zde posebno važni, ali ki so ravno sedaj na „dnevnem redu“, dostavili bomo nekoliko kritičnih opazk.

Če pa ravno ne moremo obljubiti sistematične obravnave, razpade vendar tvarina, ki jo imamo pred sabo, sama po sebi v več oddelkov. —

Ločiti nam je najpoprej privatno pravo od javnega. Razmere posameznega pravnega subjekta do družega in razmere posameznika do celote so tako različne, da jih moramo obravnavati posebej. Tu imamo najpoprej kazensko stvarino na eni, in civilno na drugi strani. Posebne važnosti je nadalje to načelo glede javno-pravnih razmer v ožjem zmislu, ki so pridobile mnogo veljave v zadnjem času in ki imajo veliko prihodnost. Naj se ozremo tu-le le mimo grede na politične pravice, posebno na volilno pravico, na razmere avtonomnih korporacij, na davkarske in pristojbinske zakone, in slednjič na javno pravo v najširjem pomenu, ki je še le v začetku svojega razvoja, na mejnarodno pravo.

Za avstrijske razmere je ta pravni oddelek velike veljave, ker je deloma že kodificiran, deloma sili od dne do dne vedno močnejše na to, da se formalizira in se izvršuje sedaj že po raznih institucijah; po državnem sodišču, po upravnem sodišču in po sodišču za ministersko odgovornost.

Posebno na sercu nam je ta stroka pravnega razvoja tudi zaradi tega, ker tukaj prestopimo iz strogo pravnega na administrativno polje, kjer neha pisani zakon, in začne se upravni pouvoir discretionair.

Za nas je imel ta korak vedno nekaj neprijetnega, mučnega, ali o tem bomo morda pozneje bolj obširno govorili. Tu naj le poudarjamo, da po našem prepričanju je tudi upravno postopanje opravičeno in koristno le takrat, če se verši vsaj v zmislu zakona ter če se ne postavi strogo na politično, utilitarično, ampak na humanitarno stališče.

Na privatno-pravnem polju imamo nadalje ločiti mej materialnim in formalnim pravom. V prvem nahajamo oni okvir, ono posodo, ki nam hrani uredjeno in formalizirano pravno stvarino

v zadnjem pa najdemo sredstva in pot, po katerem posamezni išče in najde — ali ne najde svoje pravice.

Na tem mestu naj bo že povedano, da je to prav za prav glavno polje našega preiskovanja. Privatno pravo je pri nas naj bolj razvito in vsakdanji kruh državljana. S kazensko sodnijo ali celo z javno pravnimi sodišči navadni človek ne pride tako lahko v dotiko, ali pozabljivi dolžniki, brezobzirni upniki, razni prepiri glede zemljiškega posestva, ki jih provocira nesterpljiv sosed, spletke pri zapuščinah, v družbinskem življenji, vse take stvari so tako navadne in vsakdanje, da spravijo naj bolj mirnega državljana pred sodnijo, ne da bi vedel zakaj in kako. Važen je ta predmet tudi zarad tega, ker so se ravno v ti stroki deloma že vršile, deloma pa se pripravljajo sedaj največji preuredbe.

Kupčijski promet uredil se je na novo po kupčijskem zakonu, borzni promet ureduje se še vedno po novih štatutih. V gospodarskem obziru so velikega pomena postave o zadrugah z omejenim in neomejenim poroštvom. Pred sabo imamo — ako sežemo nekoliko v javno pravo nazaj, nov načrt kazenskega zakonika, nov načrt civilnega postopnika, kazenski postopnik pa, oprt na zatožni princip, na načelo javnosti in ustmenosti ima postavno veljavo že od l. 1873.

In na zadnje — last not least — mislimo spomniti se tudi oseb, ki so prav za prav motorji vsega pravnega življenja in te so: sodniki, odvetniki in notarji.

Pridržanje samostalnega preganjanja kaznivih dejanj v glavni obravnavi.

Paragrafi 262. in 320. potem 263. in 321. k. pr. imajo namen, da se z jedno in isto razsodbo odsodijo vsa kaznjiva dejanja, katera je obtoženec do časa razsodbe zakrivil, bodisi da so v obtožnici zatožena, bodisi da jih še le glavna obravnava na dan spravi. Z jedno veliko potezo naj se prečrta vsa hudodelna preteklost obtoženčeva, — jedna razsodba naj zadene vsa njegova zlá dela, kolikor jih je do tedaj storil in jih je bilo do tedaj znanih. Ako razsodba nij rešila vsih do takrat storjenih, znanih, kaznivih dejanj, tako jih je obtožitelju mogoče le pod tem pogojem še pozneje